

Instrumentenbox
Begeleiding zonder stempel

Utrecht, 22-1-2015

Contactpersonen:

Cathelijne van der Veen

Telefoon: (030) 789 2624, e-mail: c.vanderveen@vilans.nl

Website: www.vilans.nl

Jacqueline Moelands

Telefoon: (030) 2363761, e-mail: j.moelands@lfb.nu

Website: www.lfb.nu

Manon Linschoten

Telefoon: 06 10728334, e-mail: mlinschoten@coc.nl

Website: www.zonderstempel.nl

Dit project is mogelijk gemaakt door:

Inhoud

Inleiding	3
Eigen professionaliteit	4
Het ontwikkelen van een visie op LHBT	5
Bespreekbaar maken van LHBT met cliënt	6
Bespreekbaar maken van LHBT met anderen (collega's, team, verwanten)	7
Links	8

Inleiding

Waarom deze instrumentenbox?

In veel opleidingen en instellingen ontbreekt kennis en informatie over het omgaan met cliënten met LHBT¹ gevoelens. Uit onderzoek blijkt dat er vaak handelingsverlegenheid is bij begeleiders, terwijl cliënten zelf ook vooroordelen hebben. Dit maakt het extra moeilijk voor cliënten om uit de kast te komen wanneer men dat wil en zorgt voor veel worsteling en leed bij de individuele cliënt. We hopen dat begeleiders met deze instrumentenbox de bewustwording van deze groep cliënten kunnen verhogen en een betere begeleiding kunnen bieden.

Deze instrumentenbox is bedoeld voor begeleiders van licht verstandelijk beperkte (LVB) cliënten. Je leert professionele begeleiding te bieden aan LVB'ers met LHBT gevoelens in de omgang met hun seksuele identiteit. Een deel van de instrumentenbox richt zich op de eigen professionaliteit. Door zelfreflectie ontdek je wat je eigen normen en waarden zijn als het gaat om LHBT en begrijp je beter waar cliënten behoefte aan hebben.

Hoe gebruik je de instrumentenbox?

De instrumentenbox bestaat uit verschillende onderwerpen. Bij elk onderwerp staat een aantal reflectievragen om zelf eerst na te denken over het onderwerp. De werkvormen kun je inzetten om zelf aan de slag te gaan met het onderwerp. Ook staan er links naar sites waar je meer informatie kunt vinden.

In de instrumentenbox worden verschillende soorten kennis aangeboden: praktische kennis wordt afgewisseld met ervaringsverhalen en filmpjes. Op deze manier kun je zelf bepalen welke informatie het beste past bij jouw manier van leren en bij je organisatie.

---

¹ LHBT staat voor lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen en transgender-personen

Eigen professionaliteit

Richtvragen

Tijdens opleidingen is er over het algemeen weinig aandacht voor begeleiding van cliënten met LHBT gevoelens. Begeleiders handelen vaak nog vanuit hun eigen referentiekader. Om professioneel om te kunnen gaan met cliënten die LHBT zijn, is het belangrijk om als begeleider stil te staan bij je eigen seksuele ontwikkeling.

- Hoe ben je voorgelicht over seksualiteit?
- Hoe werd er thuis over seksualiteit gesproken? Wat mocht wel en wat niet?
- Met wie besprak je je eerste verliefdheid? Waar had je behoefte aan?
- Wanneer kwam je voor het eerst in aanraking met LHBT's? Hoe reageerde je?
- Als je zelf LHBT bent, ben je daar open over? Waarom wel of niet?

Werkvormen

- Doe met je team of een aantal collega's de oefening Roept u maar (Welke woorden gebruik je als je praat over LHBT's?)
<http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/docs/KNP/KNP%20GS/Instrumenten/Toolbox%20LHBT/roept-u-maar.pdf>
- Doe met je team of een aantal collega's de oefening Drie op een rij (Verhelderen van vooroordelen/ stereotyperingen/ beeldvorming)
<http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/docs/KNP/KNP%20GS/Instrumenten/Toolbox%20LHBT/drie-op-een-rij.pdf>
- Ga met een collega samen zitten en bespreek de volgende vragen:
  - Hoe zou je het vinden als een familielid uit de kast kwam als LHB?
  - Ken je iemand die transgender is? Wat vind je daarvan?

Links

Hier vind je achtergrondinformatie over LVB'ers met LHBT gevoelens. Wat zijn de belevingen en behoeften die specifiek bij de LVB doelgroep spelen?

- Belevingen en behoeften van gehandicapten als het gaat om LHBT gevoelens: Een zakboek over homoseksualiteit en beperking: Iedereen heeft wat, wat heb jij? COC:
<http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/docs/KNP/KNP%20GS/Instrumenten/Toolbox%20LHBT/iedereen-heeft-wat-wat-heb-jij-coc-nederland.pdf>
- Instelling de Lichtenvoorde heeft een themaboekje uitgegeven over homoseksualiteit:
http://www.delichtenvoorde.nl/mme/upload/document_14-07-17_08-08-51.pdf
- Afstudeeronderzoek "Gewoon maar toch anders" over hoe de begeleiding bij seksualiteit en relatievorming aan mensen met een beperking en homoseksuele gevoelens verbeterd kan worden:
<https://www.cocamsterdam.nl/wp-content/uploads/2013/06/Adviesrapport-Gewoon-maar-toch-Anders2011.pdf>
- Algemene informatie over homoseksualiteit bij LVB'ers:
<http://zonderstempel.coc.nl/meerinfo/homoseksualiteit/>
- Hoe is het om transgender te zijn? Op de site van Transvisie vind je meer informatie:
<http://www.transvisie.nl/transvisie.nl/index.php/transgenders-coming-out>
- Cliënten van de Lichtenvoorde vertellen over hun ervaringen met LHBT:
<https://www.youtube.com/watch?v=zwGb1r6XhsM>
- E-learning over seksuele diversiteit op school, met informatie en werkvormen:
<http://www.homolesbiopschool.nl/overzicht-module-seksuele-diversiteit.htm>

Het ontwikkelen van een visie op LHBT

Richtvragen

De manier waarop met LHBT's wordt omgegaan in een organisatie is heel verschillend. Het komt vaak voor dat er geen of nauwelijks beleid is, of dat er niet naar gehandeld wordt. Met onderstaande richtvragen kun jij als begeleider het beleid van je organisatie onder de loep nemen en zo nodig actualiseren.

- Wat is er binnen jouw organisatie aan beleid op het gebied van seksualiteit en omgaan met LHBT's?
- Is er een aandachtsfunctionaris die dit thema in zijn portefeuille heeft?
- Zijn er gedragsregels op het gebied van seksualiteit, mogen er bijvoorbeeld afspraakjes gemaakt worden door cliënten?

Werkvormen

- Doe de Tolerantiescan® van de Roze loper® (zie Links) om te kijken of jouw organisatie LHBT-vriendelijk is.
- Lees het materiaal van de Lichtenvoorde (zie Links) door en vergelijk het met het beleid van jouw organisatie. Waar zie je verschillen? Wat zou jij kunnen doen om het beleid binnen je organisatie verder te ontwikkelen?
- Voer een SWOT-analyse uit op het LHBT-beleid van jullie organisatie. Wat zijn de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen?
- In de handreiking Seksualiteit en seksueel misbruik van de VGN (zie Links) staan een aantal stappen die je kunt nemen zodat het thema niet wegzakt, zoals het opnemen van het onderwerp in intakegesprekken en bij teamoverleg. Bespreek met je collega's wat er binnen jullie organisatie hieraan wordt gedaan.
- Interview iemand die binnen de organisatie aandachtsfunctionaris is voor het thema Seksuele diversiteit. Wat gebeurt er al en waar zitten de knelpunten?

Links

- De Roze loper is het certificaat voor instellingen die aandacht hebben voor seksuele diversiteit. Het heeft als doel de sociale acceptatie van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele mensen en transgenders in de zorg te bevorderen (sociale acceptatie seksuele diversiteit). De Tolerantiescan meet LHBT-acceptatie op vijf thema's en geeft instellingen daarmee praktisch inzicht in hoeverre hun aanbod aansluit bij de seksuele diversiteit van de LHBT-doelgroep.
<http://www.rozezorg.nl/>
- De Lichtenvoorde heeft een beleidsnotitie en drie boekjes geschreven over hoe begeleiders om kunnen gaan met lichaamsbeleving, intimiteit, seksualiteit, levensvragen en relaties van mensen met een beperking. Je kunt deze vinden op: <http://www.delichtenvoorde.nl/de-lichtenvoorde/seksualiteit.>
- Met de handreiking *Seksualiteit en seksueel misbruik* biedt de VGN handvatten waarmee instellingen hun eigen beleid onder de loep kunnen nemen en zo nodig kunnen actualiseren. De VGN wil bereiken dat handelingsverlegenheid op het complexe terrein van seksualiteit en seksueel misbruik wordt overwonnen.
<http://www.vgn.nl/media/download/index/mediaid/4dbfbb0e3741a>
- Movisie heeft een roze handboekje voor sociaal werkers uitgegeven: <https://www.movisie.nl/publicaties/kijk-jij-al-door-roze-bril>

Bespreekbaar maken van LHBT met cliënt

Richtvragen

Het bespreken van seksualiteit of seksuele identiteit is niet altijd even makkelijk. Uit onderzoek blijkt dat veel begeleiders handelingsverlegen zijn en wachten tot de cliënt ermee komt. Hoe kun je op een laagdrempelige manier LHBT gevoelens bespreekbaar maken?

- Als je het vermoeden hebt dat een cliënt worstelt met zijn/haar seksuele identiteit, wat is jouw reactie daarop? Hoe ga je het gesprek aan met de cliënt?
- Wordt er in jouw omgeving wel eens het woord homo of mietje gebruikt op een negatieve manier? Hoe reageer je daarop?
- Welke manieren kun je verzinnen om een veilige omgeving voor cliënten te maken?

Het zorgplan van een cliënt kan gebruikt worden als voorbereiding op een gesprek. Hierin kunnen wensen, behoeften, ervaringen en de verschillende niveaus van functioneren van de cliënt genoemd worden.

- Staat er in het zorgplan van een cliënt iets over zijn/haar seksuele identiteit? Wat is standaard: dat is niets wordt ingevuld, tenzij er redenen zijn, of dat er wel altijd wat wordt ingevuld?
- Wat voor afspraken op het gebied van LHBT staan er in?
- Wanneer gebruik je het zorgplan in de begeleiding van een LHBT cliënt?

Werkvormen

- Print de hermeneutische cirkel uit (zie Links) en vul hem in voor een cliënt.
- Bespreek met een collega een situatie waarin je een gesprek had met een cliënt over een beladen thema. Hoe heb je dit aangepakt? Wat werkte, wat werkte niet?
- Lees de Roze waaier (zie Links) en print hem uit. Welke van de genoemde tips/adviezen kun je hieruit gebruiken? Denk aan opnemen in zorgplan, aanknopingspunten om een gesprek aan te gaan, taalgebruik, voorlichtingsmateriaal, etc.

Links

- De hermeneutische cirkel is een methode om onderwerpen rondom seksuele diversiteit in een zorgplan vast te leggen. Lees hier meer informatie en bedenk hoe dit in jullie organisatie toegepast kan worden:
http://www.delichtenvoorde.nl/mme/upload/document_13-05-17_09-41-41.pdf
- De Roze Waaier kun je als instrument gebruiken om gesprekken met cliënten aan te gaan over homoseksualiteit en bisexualiteit. Bekijk hem hier:
http://www.delichtenvoorde.nl/mme/upload/document_14-07-18_15-01-12.pdf
- In de toolkit Roze 50+ staan concrete instrumenten en activiteiten die in de instelling ingezet kunnen worden voor LHBT-vriendelijke zorg:
<https://www.roze50plus.nl/assets/uploads/docs/knowledgebase/328.aad307f2f009b57a3fcc821e2545eec1.pdf>
- Edudivers biedt een overzicht van werkvormen die in het onderwijs gebruikt worden om homoseksualiteit bespreekbaar te maken:
<http://edudivers.nl/lesgeven/werkvormen>

Bespreekbaar maken van LHBT met anderen (collega's, team, verwanten)

Richtvragen

Belangrijke signalen, vermoedens of gebeurtenissen omtrent de seksualiteitsbeleving, behoeften of gedragingen van cliënten kun je bespreken in het team, wanneer een begeleider het niet zelf kan of wil. Onderstaande richtvragen kunnen je hierbij helpen.

- Op wat voor momenten komen thema's als seksualiteit en LHBT aan bod in teamoverleggen: alleen als er iets is voorgevallen of als vast onderwerp?
- Als je het vermoeden hebt dat een cliënt LHBT is, is het handig om een aantal zaken in het teamoverleg te bespreken. Denk bijvoorbeeld aan:
  - Wat zorgt ervoor dat bij de betreffende cliënt aan homo- of biseksualiteit wordt gedacht?
  - Kan hierover gesproken worden met de cliënt en in welke mate?
  - Wordt homo- en biseksualiteit geaccepteerd in de omgeving van de cliënt?
  - Op welke wijze worden groepsleden, ouders en/of verwanten ingelicht en wat wil de cliënt hierin?
  - Stel, een cliënt komt uit de kast en zijn familie keurt het af. Hoe ga je hiermee om? Breng je de familie op de hoogte of niet?

Werkvormen

Hoe kun je op een laagdrempelige en leuke manier LHBT in een team of met collega's bespreken?

- Het werkt goed om een overleg te beginnen met een teaser, zodat het onderwerp voor mensen wat laagdrempeliger wordt. Je kunt hier de volgende werkvormen voor gebruiken:
  - De LHBT-quiz
<http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/docs/KNP/KNP%20GS/Instrumenten/Toolbox%20LHBT/doe-de-lhbt-quiz.pdf>
  - Het homo-kaartspel
<http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/docs/KNP/KNP%20GS/Instrumenten/Toolbox%20LHBT/het-homokaartspel.pdf>
- Bespreek de ervaringen van collega's: welke ervaringen hebben zij met cliënten met LHBT? Waar liepen ze tegenaan, hoe hebben ze dat aangepakt?
- Maak afspraken over hoe je een veilige omgeving creëert en hoe je omgaat met cliënten met LHBT binnen je eigen organisatie.

Links

- Movisie heeft een toolkit samengesteld met tools om seksuele diversiteit bespreekbaar te maken:
<https://www.movisie.nl/trefwoord/toolkit%20bespreekbaar%20maken%20seksuele%20diversiteit>

Links

Algemene links

- Algemene pagina van de Lichtenvoorde over seksualiteit
<http://www.delichtenvoorde.nl/de-lichtenvoorde/seksualiteit>
- Vragen over LHBT
<http://switchboard.coc.nl/>
- COC
<http://coc.nl>
- Roze Zorg
www.rozezorg.nl
- Patiëntenorganisatie Transvisie
<http://www.transvisie.nl/>
- Hulpverlening bij genderidentiteitsvragen
<http://www.transvisiezorg.nl/>

Informatie voor cliënten

- “Zonderstempel.nl” is een site voor LHBT’s met een verstandelijke beperking en hun begeleiders, familie en vrienden: <http://zonderstempel.nl>
- ‘Twee tinten roze’ is het verhaal van twee holebi’s met een verstandelijke beperking, Luc en Sally. Zij vertellen hoe ze ontdekten dat ze holebi zijn, wat dit voor hen betekent, welke reacties ze kregen uit hun omgeving en hoe ze in contact kwamen met andere holebi’s. Het boekje is te bestellen via:
<http://www.konekt.be/winkel/twee-tinten-roze-het-verhaal-van-twee-holebis-met-een-verstandelijke-beperk>
- Voor begeleiders is er een handleiding met tips om met het boekje ‘Twee tinten roze’ aan de slag te gaan:
http://www.vonx.be/files/Aan_de_slag_met_Twee_tinten_roze.pdf
- Liefde is overal is een vierdelige serie waarin jonge mensen met een verstandelijke beperking vertellen over hun ervaringen, ideeën en dromen over hun lichaam, vriendschap, liefde en seksualiteit:
<http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/gehandicaptenzorg/Praktijkverhaal-Liefde-is-overal.html>
- In The Undateables (BNN) worden mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking gevolgd op zoek naar liefde:
<http://programma.bnn.nl/48/the-undateables/home>

Links naar instanties en activiteiten

- Ontmoetingscafé’s van het COC voor mensen met een beperking:
<http://zonderstempel.coc.nl/coc-cafes/>
- Bij Edusex kun je terecht voor voorlichtingsmateriaal, hulpmiddelen, advies, consulten en trainingen op gebied van seksualiteit voor mensen met een beperking:
<http://www.edusex.nl/>
- EmbracePink zorgt voor integratie en acceptatie van LHBT’ers in de regio Tilburg. Ze bieden support voor vragen over LHBT gerelateerde onderwerpen, verzorgen gezellige activiteiten en geven voorlichting aan scholen en bedrijven: <http://embracepink.nl/>
- Kun je gelovig én homoseksueel, lesbisch, biseksueel of transgender zijn? Bij de Regenbooghulp kunnen mensen die vragen hebben rond homoseksualiteit of genderidentiteit en geloof snel zien waar ze professionals kunnen vinden die samen met hen op zoek willen naar antwoorden. <http://www.regenbooghulp.nl/>